

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1960.1.02>

KODANLIKU EESTI POLIITILISTEST SUHETEST IMPERIALISTLIKE SUURRIIKIDEGA 1920. AASTAL

H. ARUMÄE

Mitmed nõukogude ajaloolased ja juristid on puudutanud eesti kodanluse suhteid imperialistlike riikidega kodusõja ja välismaise sõjalise interventsiooni aastail kas spetsiaalsetes uurimustes, dissertatsioonides või artiklites. Sama ei saa aga kahjuks öelda järgneva perioodi, s. o. 1920-ndate aastate alguse kohta. Ainult prof. P. Vihalem on oma doktoriväitekirjas seda ajastut mõnevõrra käsitlenud, valgustades imperialistlike suurriikide poliitikat kodanliku Eesti tunnustamise küsimuses ka aastail 1920—1922.¹

Kodanlikest autoritest on antud küsimuse vastu huvi tundnud eelkõige mitmed rahvusvahelise õiguse spetsialistid. Tüüpilisemana neist võib mainida M. W. Grahami tööd kodanliku Eesti diplomaatilise tunnustamise kohta.² Nagu teisedki kodanlikud autorid lähtub Graham selle probleemi käsitlemisel mõningatest formaalselt kasutatud rahvusvahelise õiguse seisukohtadest. Tema käsitus ei anna vähegi objektiivset pilti tegelikust olukorrast Eestis ega imperialistlike suurriikide poliitikast kodanliku Eesti suhtes.

Eesti kodanlik propaganda püüdis fakte ignoreerides ja tõde igati väänates näidata Entente'i riike Eesti «sõprade» ja «heategijatena», kes olevat alati toetanud Eesti «iseseisvusvõitlust» just rahvaste enesemääramise, väikerahvaste toetamise, demokraatia kaitsmise ja teistel taolistel eesmärkidel. Muidugi olid kõik sedalaadi väited mõeldud vaid suitsukatteks, millega püüti maskeerida nii imperialistlike suurriikide kui ka eesti kodanluse rahvavaenulikku poliitikat. Puhuti aga olid isegi mõned kodanlikud autorid ja endised riigitegelasedki sunnitud tunnustama, et imperialistlikud suurriigid lähtusid kodanliku Eesti tunnustamise küsimuses vaid puht egoistlikest kaalutlustest.

Et sellesse küsimusse selgust tuua, vaatleme allpool lühidalt, milline siis oli imperialistlike suurriikide poliitika kodanliku Eesti tunnustamise küsimuses 1920. a. ning valgustame nende katset kasutada Eestit edasises Nõukogude-vastases võitluses, eriti aga Entente'i kolmanda sõjakäigu raamides.

*

¹ П. И. Вихалем, Буржуазные националисты как фальсификаторы истории возникновения буржуазного Эстонского государства. Кäsikirjaline doktoriväitekirj, M., 1950. Säilitatakse ENSV TA Ajaloo Instituudi raamatukogus.

² M. W. Graham, The Diplomatic Recognition of the Border States. Part II: Estonia. University of California Press, Berkeley, California, 1939.

Kuigi eesti kodanlus oli «iseseisvuse» loosungi püstitanud esialgu vaid taktikalise võitlushüüna töörahva revolutsioonilise liikumise vastu, sundis nii sise- kui ka välispoliitiliste sündmuste edasine areng neid sellest loosungist kinni haarama palju järjekindlamalt, kui esialgu oli kavatsatud. Ja nii saigi «iseseisvuse» loosung pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni eesti kodanluse käes üheks teravamaks ideoloogiliseks relvaks, mille abil püüti mõjutada väikekodanlasi ja tööliskonna mahajäänuma osa teadvust šovinistlikus vaimus.

Tagant tõugatuna sündmuste arengust Eestis, püüdsid mitmed kodanlikud tegelased 1918. a. algusest peale võita imperialistlike suurriikide poolehoidu Eesti «iseseisvuse» mõttele. Entente'i riikide valitsusringkondade poolt anti selles küsimuses eesti kodanluse esindajale mõningaid lootusi. Taoliste lubaduste peamiseks põhjuseks oli imperialistide püüd tõmmata kohalik elanikkond Entente'i sõiduvette ning kõigiti nõrgendada Saksa okupantide positsiooni Baltikumis. Eriti Inglismaal jälgiti viimaste anneksionistlike ja kolonisaatorlike plaane suure rahutusega. Inglismaa, Prantsusmaa ja Itaalia andsid eesti kodanlusele *de facto* näol isegi mingisuguse tunnustuse.³ Tuleb alla kriipsutada, et see tunnustus anti Maanõukogule, kelle Tallinna töölised olid 15. (28.) novembril 1917 laiali ajanud ning kes pärast seda oli lakanud olemast; sisuliselt polnud tookord olemas ei Eesti kodanlikku riiki ega tema võimorganit Maanõukogu näol. Ka oli imperialistide «tunnustus» ise ajutist laadi ning pidi kehtima vaid rahukonverentsini.

Taolise ebakindla «tunnustusega» ei tahtnud Eesti kodanlikud tegelased leppida. Juba 1918. aastal püüti imperialistidelt välja kaubelda *de jure*'t kui kindlamat tunnustust.⁴ Küna Inglismaa, Prantsusmaa ja Itaalia olid lubanud Eesti «iseseisvuse» saatuse lahendada rahukonverentsil, siis ilmutas Eesti kodanliku valitsuse saatkond 1919. aastal Pariisi rahukonverentsi istungite ajal pikemat aega agarat tegevust suurriikide juhtivate riigimeeste ooteruumides, et nuruda tunnustust. Viimased aga ei mõelnudki oma kunagisi lubadusi tõsiselt võtta. Nad pidasid Eestit ja teisi Balti riike ainult vahendiks Nõukogude-vastases interventsioonisõjas ning lugesid neid ajutiseks nähtuseks. Seepärast peeti Balti riikide edasise saatuse üle palju meelsamini nõu «ühtse ja jagamatu» Venemaa eest võitlevate vene valgekaartlastega kui kohalike kodanlike valitsustega. Eriti kategooriliselt võitles Eesti ja teiste Balti riikide tunnustamise vastu Ameerika Ühendriikide valitsus. Kurtes Euroopa riikide ükskõiksuse üle eesti kodanluse «iseseisvustatluste» suhtes kirjutas kodanlik diplomaat Ants Piip: «Iseäranis rusuvalt mõjus Ameerika ametlik seisukoht, mis meid ignoreeris president Wilsoni «enese-määramise» teooria peale vaatamata.»⁵ Ameerika imperialistid leidsid oma poliitikale kodanlike Balti riikide suhtes täielikku toetust Prantsuse valitsuselt. Seetõttu ei andnud positiivseid tulemusi ka Inglismaa poolt 1919. a. üksnes taktikalistel kaalutlustel tehtud ettepanekud, mis nägid ette Balti riikidele mingisugusegi tunnustuse andmise, et õhutada neid aktiivsemale sõjategevusele Nõukogude Venemaa vastu.

Kõige selle tulemusena jäi ka 1920. aastal Eesti kodanliku valitsuse

³ Vt. Inglise välisministri A. J. Balfour'i kiri 3. maist 1918; Prantsuse välisministri S. Pichon'i kiri 13. maist 1918; Itaalia välisministri S. Sonnino kiri 29. maist 1918. — ORKA (= Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklik Keskarhiiv), f. 957, nim. 11, s.-ü. 33, l. 4, 12 ja 14.

⁴ Vt. A. Piip, Tormine aasta. Tartu, 1934, lk. 302 jj.

⁵ A. Piip, Tartu rahu. Koguteos: Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt, II kd, Tallinn, 1930, lk. 354.

ühaks tähtsamaks välispoliitiliseks eesmärgiks *de jure* saavutamine imperialistlikelt suurriikidelt.

Kodanliku Eesti riigimehed olid küllaltki hästi teadlikud sellest, et mitmed imperialistlikud ringkonnad pidasid Balti väikeriike ikka veel jalule upitada kavatsetava valgekaartliku Venemaa loomulikuks osaks. Neil oli küllaltki põhjust arvata, et see «tulevane» Venemaa võib veel kaua kummitada paljude maade riigitegelaste kavatsustes ning püüdsid selles olukorras igal teel kindlustada oma juba kättevõidetud positsioone. Üheks niisuguseks vahendiks pidi olema ka Eesti tunnustamine *de jure*.

De jure saavutamine oleks eesti kodanlusele olnud väga tähtis ka majanduslikel kaalutlustel, sest see oleks kergendanud teiste riikidega kaubalepingute sõlmimist ning oleks aidanud kaasa välislaenu hankimisele, mida tunnustamata riigile keegi ei tahtnud anda. Tunnustus suurriikide poolt oli kodanlusele ka sisepoliitiliselt äärmiselt vajalik kui propagandavahend võimalikuft laiade rahvahulkade läbiimmutamiseks «iseseisvuse vaimuga».

Imperialistlikud suurriigid jäid aga peaaegu kogu 1920. a. kestel kodanliku Eesti tunnustamise küsimuses eitavale seisukohale. Suure kära varjus «demokraatiast», rahvaste «enesemääramisest» ja väikeriikide «kaitsmisest» püüdsid mõned imperialistlikud ringkonnad kodanlikku Eestit ikka veel ära kasutada Nõukogude Venemaa vastaseks interventsooniks, kuigi 31. detsembril 1919 oli Tartus Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel sõlmitud vahe rahu. 1920. a. algul tegutses selles suunas eriti aktiivselt Prantsuse diplomaatia. Kodanliku Eesti välispoliitika üks juhte J. Poska kirjutas K. R. Pustale Pariisi, et Prantsuse valitsus tahab meie jõude ühtse ja jagamatu Venemaa ülesehitamiseks ära kasutada, ta «tüürib sinna poole, et meie oma kätega enesele hua kaevaksime».⁶

Prantsuse ja Ameerika Ühendriikide diplomaatia kulutas palju jõudu selleks, et ära hoida rahu sõlmimist Balti väikeriikide ja Nõukogude Venemaa vahel. Kuna Eesti kodanlik valitsus oli olukorra survel alustanud rahuläbirääkimisi, püüdsid imperialistid teda naaberriikidest isoleerida, et viimased ei asuks samale teele. Eriti püüti eraldada Eestist Läti, kus ajuti peremehetses kindral Niesseli komisjon ning valitses Prantsuse mõju. Sel eesmärgil püüdsid Prantsuse imperialistid kõikide vahenditega teravdada Eesti ja Läti piirikonflikti. Prantsuse kolonel Duparquet (ka: du Parquet) nimetas ühe Läti väeosa ees peetud kõnes Eestit Läti tähtsamaks vaenlaseks Saksamaa ja Nõukogude Venemaa kõrval.⁷ Seepärast kurtsid Eesti kodanlikud riigimehed omavahelises kirjavahetuses korduvalt Prantsuse valitsuse poliitika üle, mis püüdis luua lahkkelisid Balti riikide vahel ja taotles siin «balkaniseerimise» poliitika rakendamisega oma egoistlikke eesmärke. Telegrammis Eesti saadikule Soomes soovitas Poska laialdaselt tutvustada avalikkust Prantsusmaa osaga Baltimaade «balkaniseerimisel».⁸

Ka Poola püüdis Balti riike Soome ja Rumeenia kõrval kaasa tõmmata uueks sõjakäiguks Nõukogude Venemaa vastu. Kuid juba Helsingi konverentsil, mis toimus 1920. a. jaanuaris, ilmnisid tõsised lahkkelid Soome, Eesti, Läti, Leedu ja Poola esindajate vahel. Arvestades kõiki asjaolusid reserveeris kodanliku Eesti delegatsioon endale õiguse sõlmida rahu Nõukogude Venemaaga ka vastu Soome, Läti ja Poola delegatsiooni tahtmist.⁹ Seejuures väärrib tähelepanu, et juba enne Helsingi

⁶ J. Poska kiri K. R. Pustale 2. jaan. 1920. — ORKA, f. 1622, nim. 1, s.-ü. 217, l. 3.

⁷ «Vaba Maa» 13. jaan. 1920.

⁸ J. Poska telegramm O. Kaldale. — ORKA, f. 1582, nim. 1, s.-ü. 43, l. 13.

⁹ E. L a a n, Eesti iseseisvuse süünd. Tartu, 1936, lk. 753.

konverentsi kokkuastumist pidas Läti Nõukogude Venemaaga salajasi läbirääkimisi vahele sõlmimiseks ning vahelepingule kirjutatigi alla 30. jaanuaril 1920.¹⁰

Otsustavaks sündmuseks, mis Baltikumis viis Nõukogude-vastase sõjarinde lagunemisele, oli rahu sõlmimine kodanliku Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel 2. veebruaril 1920. Nõukogude Venemaa tunnustas tingimusteta kodanliku Eesti sõltumatust ja iseseisvust,¹¹ mis sellega oli saanud esimese tõelise rahvusvahelise tunnustuse. Selle sammuga tõendas Nõukogude valitsus veel kord, et ta peab järjekindlalt kinni rahvaste enesemääramise õigusest ning lükkas järjekordselt ümber kogu maailmas levitatava Nõukogude-vastase laimu, nagu teostaks ta naaberriikide asuvate väikeriikide suhtes anastuslikku poliitikat ja püüaks neid «bolševiseerida». Samal ajal kriipsutas Nõukogude Venemaalt saadud tunnustuse kujukalt alla suurriikide egoistlikest kaalutlustest lähtuvat imperialistlikku poliitikat kodanliku Eesti suhtes ka selles küsimuses.

Tartu rahu tõi endaga kaasa ajutise vastuolude teravnemise kodanliku Eesti ja imperialistlike suurriikide vahel. Rahulepingu allakirjutamise päeval, 2. veebruaril 1920, rõhutas V. I. Lenin, et «rahule on alla kirjutatud, ja nüüd peab see riik [s. o. kodanlik Eesti — H. A.] välja astuma meie vaenlase vastu». ¹² Mujalgi on ta neile vastuoludele korduvalt tähelepanu juhtinud. ¹³ Rahu sõlmimine viis kodanliku Eesti kapitalistliku maailma suhtes mõneks ajaks teatavasse välispoliitilisse isolatsiooni. Imperialistlikud suurriigid, eriti Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa, ei kiitnud rahu sõlmimist heaks ja keeldusid Eesti igasugusest tunnustamisest ning temaga lähemate suhete loomisest, kuid samal ajal püüdsid teda ikkagi kaasa tõmmata uude Nõukogude-vastasesse avantüüri.

Peale suurriikide olid ka Soome ja Läti kodanliku Eesti suhtes mitmesugustel põhjustel külmad.

Seega kujunes kodanliku Eesti rahvusvaheline olukord pärast Tartu rahu sõlmimist küllaltki keerukaks ja mitmeti vastuoluliseks, eriti avaldus see tema suhtumises Nõukogude Venemaasse. Olles meelestatud Nõukogude-vaenulikult ja oodates ning lootes nõukogude korra kokkuvõtmist Venemaal, oli Eesti kodanlus valmis sellele ka ise kaasa aitama, kuigi ta antud olukorras ei saanud selleks rakendada oma relvastatud jõudusid olenevalt rahvahulkade vankumatust rahutahtest. Ta oli sunnitud arvestama Eesti proletariaadi nõudmisi, kes Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel võitles diplomaatilise ja majandusliku läbikäimise eest sotsialistliku naaberriigiga.

Seoses sellega ei tohi me ka unustada seda, et Eestis oli küllaltki mõjukaid ringkondi, kes olid vägagi huvitatud spekulatsioonivõimadest Nõukogude Venemaa raske majandusliku olukorra arvel ja neist kasumitest, mida loodeti saada tema ja Lääne-Euroopa riikide vahelise kaubandusliku vahendajana.

Esinedes 17. juunil 1920 Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee istungil rõhutas Nõukogude välisasjade rahvakomissar G. V. Tšitšerin, et kuigi Eestis on elemente, kes suhtuvad äärmise antipaatiaga heanaaberlikesse vahekordadesse Nõukogude Venemaaga, on kodanlik Eesti siiski sunnitud looma Nõukogude Venemaaga rahuarmastavad ja heanaaberlikud suhted. ¹⁴

¹⁰ Документы внешней политики СССР, т. II. М., 1958, lk. 333—337.

¹¹ Sealsamas, lk. 340.

¹² V. I. Lenin, Teosed. 30. kd., lk. 291.

¹³ Sealsamas, lk. 134—135, 150—153, 188—193; 31. kd., lk. 245 jm.

¹⁴ Документы внешней политики СССР, т. II, lk. 652.

Nõukogude Venemaa edukas võitlus välismaiste interventide ja sise-mise kontrevolutsiooni vastu süvendas kodanliku Eesti poliitilistes ringkondades arusaamist, et antud tingimustes ei suudeta nõukogude võimu sõjalisel teel kukutada. Seepärast peeti kasulikumaks ühineda rahvusvahelisel areenil esilekerkiva vooluga, mis pooldas sõjalise interventsiiooni lõpetamist ja püüdis Nõukogude-vastases võitluses kasutada eelkõige majanduslikke meetodeid. See vool kujunes eriti tugevaks Inglismaal, kus vaatamata sellele, et valitsev rühmitus eesotsas nõukogude korra tuntud vaenlaste W. Churchill'i, G. N. Curzon'i ja teistega püüdis ajada leppimatut interventsiioonipoliitikat, oli osa kodanlusest huvitatud Vene turust ja toorainetest ning lootis nõukogude võimu kukutada majandusliku surve ja nõukogude korra kapitalistlikuks ümberkasvamise teel. Selle suuna tuntuimaks esindajaks oli Inglise peaminister D. Lloyd George.¹⁵

Kuigi sise- ja välispoliitiline olukord ei lubanud Eesti kodanlikul valitsusel tookord mõeldagi sõjategevusele Nõukogude Venemaa vastu, võttis ta samal ajal aktiivselt osa Nõukogude-vastase sõjalis-poliitilise rühmituse organiseerimisest Balti liidu näol.¹⁶

Lähtudes kujunenud olukorrast ei võtnud Eesti kodanlik valitsus osa Entente'i III sõjakäigust, kuigi seda taotlesid imperialistlikud suurriigid ja Poola valitsus. Eesti kodanlusel polnud ju mõtet sõidida Vene valgekaartlaste ja imperialistlike suurriikide valitsevate ringkondade huvide eest, kes ei tahtnud kuulda kodanliku Eesti tunnustamisest. Arvestades eeltoodut on kergesti mõistetav Pusta seisukoht, mille ta avaldas kirjas Piibule: «Arvan, teie teete sellesama järelduse, mis mina, et meie pääsemine on selles, kui Nõukogude valitsusega astutakse ametlikku vahekorda ja kõik illusioonid uue Venemaad ühendaja valitsuse kohta tühja aetakse.»¹⁷

Oma kavatsust, kujuneda suurejooneliseks vahendajaks kaubanduslikul alal Nõukogude Venemaa ja kapitalistlike riikide vahel, püüdis kodanlik diplomaatia propageerida ka Lääne-Euroopas. Pusta näiteks telegrafeeris Välisministeeriumi, et ta lانسseerib Prantsuse ajakirjandusse mõtte kaitsta läbikäimist Nõukogude Venemaaga, nõuda võla tasumist kontsessioonide andmise teel ja tunnustada piiririike, kelle kaasabita olevat kontsessioonide realiseerimine võimatu.¹⁸ Sama seisukohta kavatses ta käiku lasta ka Roomas. Inglise peaministrile Lloyd George'ile, Prantsuse peaministrile Millerand'ile ja Itaalia peaministrile Nittile esitatud 1920. aasta 6. aprilli märgukirjas Eesti tunnustamise kohta püüti end näidata kasulikuna imperialistlikele riikidele nende tulevases kaubavahetuses Nõukogude Venemaaga, rõhutades eriti transiidivabadust läbi Eesti territooriumi jne.¹⁹

Imperialistlike riikide poliitikast kodanliku Eesti tunnustamise küsimuses annavad väga õpetliku ülevaate Eesti välisesindajate jutuajamised Prantsuse, Inglise ja Itaalia juhtivate riigimeestega. Pusta näiteks palunud 9. aprillil 1920 Millerand'i avameelselt öelda, mis on takistu-

¹⁵ Н. А. Рубинштейн, Внешняя политика Советского государства в 1921—1925 годах. М., 1953, lk. 22 jj.; Б. Е. Штейн, «Русский вопрос» в 1920—1921 гг. М., 1958, lk. 165 jj. jm.

¹⁶ H. Arumäe, Kodanliku Eesti osast Nõukogude-vastase Balti liidu loomise püüetes aastail 1919—1921. «Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised — Ühiskonnateaduste Seeria» 1959, nr. 3, lk. 269.

¹⁷ K. R. Pusta kiri A. Piibule 10. apr. 1920. — ORKA, f. 1583, nim. 1, s.-ü. 259, l. 48.

¹⁸ K. R. Pusta telegramm välisministrile 10. apr. 1920. — ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 239, l. 40.

¹⁹ ORKA, f. 1582, nim. 1, s.-ü. 44, l. 70—74.

seks Eesti iseseisvuse *de jure* tunnustamisel?²⁰ Millerand vastanud, et selleks polevat aeg veel saabunud, kuna «Vene küsimus» ei olevat ikka veel selge. Liitlastel polevat isegi selge, kes tänapäeval Venemaad esindab. Pusta vastanud, et kodanliku Eesti valitsuse arvates on asjata oodata Venemaal uue valitsuse võimuletulekut ning Prantsusmaa ei saavat oma miljardite väljalunastamisel ega muus läbikäimises Venemaaga Eestist mööda minna. Prantsusmaal olevatki juba palju huvisid Eestis, kuid kodanlikul valitsusel olevat raske Prantsusmaaga kindlat huvide vahetorda luua, kui ta pole veendunud, et viimane suhtub Eesti iseseisvusesse sõbralikult. Millerand märkinud lõpuks veel kord, et Eesti tunnustamise küsimust on vara püstitada, või olgu siis, kui tõesti otsusele jõutakse, et Nõukogude valitsus esindab tõelist Venemaad ja uut Vene valitsust ei tule niipea oodata, nagu Pusta väidab. Ka öelnud Millerand päris avameelselt, et Prantsusmaad huvitab küsimus, kuidas oma miljardeid Venemaalt kätte saada, kusjuures piiririikidele ei võivat selles küsimuses loota.²¹

Samasisulised jutuaajamised olid kodanliku Eesti esindajail (Piibul jt.) ka Inglise välispoliitika juhtidega.

Eriti aktiveeris kodanliku Eesti diplomaatide tegevus Entente'i kõrgema nõukogu järjekordse konverentsi eel, mis toimus San Remos. Nad tegid kõik, mis suutsid, et Eesti tunnustamise küsimus päevakorda võetaks. Samal ajal, kui Prantsuse juhtivad riigimehed tunnustamisest otseselt keeldusid, andsid Inglise diplomaadid mõningaid sellesuunalisi lubadusi. Nii teatas Piip välisministrile: «Gregory [Inglise Välisministeeriumi juhtiv ametnik — H. A.] eile teatas: nad Curzoniga arutanud pikemalt meie asja, annud kõik materjalid San Remosse kaasa, teinud omalt poolt kõik võimaliku, et meie küsimus seal korra lõplikku lahendust leiaks.»²²

Veelgi soodsam näis kodanlikele diplomaatidele Itaalia suhtumine uutesse piiririikidesse ning talle asetatigi suuri lootusi *de jure* läbisurumiseks San Remos. Nimelt oli Itaalia oma suurte majanduslike raskuste tõttu väga huvitatud kaubanduslike suhete loomisest Nõukogude Venemaaga. Seepärast kirjutas Pusta välisministrile Itaalialt *de jure* saavutamise võimaluse kohta, et «võib-olla saan sealt selle kätte, mis Pariis ja London meile seni võlgu jäänud.»²³ Enne San Remo konverentsi algust käis Pusta veel kord veenmas konverentsi esimeest Itaalia peaministrit Nitti ja välisministrit Scialojat. Ta avaldas Itaalia riigimeestele soovi, et nad Eesti küsimuse konverentsil üles tõstaksid ja taotleksid Eesti esindajate konverentsi ette kutsumist. Nitti lubas seda teha. Edasi rõhutas Pusta järjekordselt Eesti osatähtsust majanduslikul suhtlemisel Lääne-Euroopa ja Venemaa vahel. Nitti märkis, et see küsimus huvitab kogu maailma.²⁴

Ometi selgus kodanlike diplomaatide lootuste läbikukkumine juba San Remo konverentsi alguses: konverents ei kavatsenud ära kuulata ei Piipu ega Pustat. Viimastel ei jäänud muud üle, kui rääkida juhtivate

²⁰ K. R. Pusta telegramm välisministrile 10. apr. 1920. — ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 239, l. 40.

²¹ K. R. Pusta kiri A. Piibule 10. apr. 1920. — ORKA, f. 1583, nim. 1, s.-ü. 259, l. 48.

²² A. Piibu telegramm välisministrile 17. apr. 1920. — ORKA, f. 1583, nim. 1, s.-ü. 259, l. 54.

²³ K. R. Pusta ettekanne välisministrile 22. märtsil 1920. — ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 239, l. 34.

²⁴ K. R. Pusta telegramm Välisministeeriumile 21. apr. 1920. — ORKA, f. 1622, nim. 1, s.-ü. 225, l. 44.

riigimeeste sekretäridega ja nende kaudu esitada järjekordne avaldus tunnustuse taotlemiseks.

Kuigi Eesti kodanliku valitsuse esindajad juhtisid arvukates märgukirjades ja isiklikel jutuajamistel imperialistlike suurriikide valitsuste tähelepanu sellele, et Eesti poliitilise seisundi kindlustamine *de jure* tunnustuse teel peaks olema imperialistide endi huvides, sest kodanlik Eesti võiks olla suurriikidele tähtsaks toetuspunktiks nende edasises poliitikas Nõukogude Venemaa suhtes, ei andnud see siiski vajalikke tulemusi.

Aprillis 1920 polnud «Vene küsimuse» rahulikult teel lahendamise mõte veel kaugeltki läbi lõõnud. Hoopis vastupidi: kõik ettevalmistused Entente'i III sõjakäiguks olid juba tehtud. See asjaolu määraski kodanliku Eesti tunnustamise küsimuse saatuse. Piibul tuli 24. aprillil San Remost telegrafeerida, et kodanlikku Eestit ei tunnustata, sest ei usuta kommunistliku valitsuse püsijäämisesse ning kardetakse, et piiri-riikide tunnustamise puhul «uus Vene valitsus» keeldub tasumast tsaarivalitsuse poolt tehtud välisvõlgasid.²⁵ Pusta omalt poolt märkis, et kuna Itaalia peaminister lubas Eesti tunnustamise küsimuse esimesel võimalusel üles tõsta, siis ei ole kahtlust, et teda takistas teiste valitsuste, võib-olla just Inglismaa vaikne vastupanu.²⁶ Rida fakte viitabki sellele, et Inglismaa oli endale reserveerinud eesõiguse kodanliku Eesti tunnustamise algatamiseks.

Entente'i III sõjakäik Nõukogude Venemaa vastu algas Poola peale- tungiga 25. aprillil 1920. Eesti kodanluse ringkonnad mõistsid, et uus sõjakäik Nõukogude Venemaa vastu lükkas edasi Balti riikide tunnustamise suurriikide poolt.²⁷ Usna varsti aga tunnustas Soome kodanliku Eesti *de jure*. Vastav akt on dateeritud 7. juuniga 1920.²⁸ Hiljem meenu- tas tookordne saadik Soomes O. Kallas ühes kirjas välisministrile, et ta viis tunnustamise küsimuse surnud punktist üle umbes 25 000 Soome marga kaasabil.²⁹ Kuna Soome oli tunnustamiseks hankinud Inglismaa nõusoleku, siis nägid kodanlikud ringkonnad selles Inglise valitsuse soostumist ning teatud nihkumist tema seisukohtades.³⁰

Taolised illusioonid aga osutusid enneaegseteks. Poola valgekaart- laste lüüasaamine 1920. a. suvel püstitas kodanliku Eesti välispoliitika juhtide ette uusi probleeme. Pünaarmee võidukas edasitung leidis määrat- tut vastukaja kogu maailmas. Paljude riikide proletariaat avaldas Nõu- kogude Venemaale vaimustatud poolehoidu ja andis talle ulatuslikku toetust, keeldudes vedamast ja laadimast sõjavarustust ning nõudes suhete loomist Nõukogude Venemaaga. Kodanlikes ringkondades aga kasvas rahutus ja hirm. Kui Nõukogude väed 1920. a. augustikuu esi- mesel poolel jõudsid Varssavi lähistele, tekkis Washingtonis, Londonis ja Pariisis valitsusasutustes lausa paanika. Imperialistide sõjalised ja välispoliitilised ringkonnad töötasid täie pingega Poola valgekaartlaste abistamiseks. Nende oma vägede saatmine Nõukogude Venemaa vastu ei tulnud muidugi arvesse, sest avalik arvamus oli sõja vastu. Piip lei-

²⁵ A. Piibu telegramm välisministrile 24. apr. 1920. — ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 240, l. 250.

²⁶ K. R. Pusta telegramm Eesti saatkonnale Pariisis. — ORKA, f. 1622, nim. 1, s.-ü. 225, l. 22.

²⁷ Vt. «Päevaleht» 19. mail 1920.

²⁸ ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 33, l. 6 ja 7.

²⁹ O. Kalda ettekanne välisministrile 22. det. 1923. — ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 237, l. 53.

³⁰ «Päevaleht» 9. juunil 1920.

dis, et antud olukorras oli isegi Inglise laevastiku sõjakorda seadmine mõeldud võib-olla ainult hirmutamisenä. ³¹

Sõjavaraustuse saatmise ning mitmesuguste diplomaatiliste võtete kõrval pidasid imperialistid kõige soodsamaks abistada Poolat teiste piiririikide, kaasa arvatud ka Eesti sõttatõukamisega Nõukogude Venemaa vastu. V. I. Lenin nägi seda varakult ette ja ütles juba VII ülevenemaalisel nõukogude kongressil 5. detsembril 1919: «Ma sugugi ei kahtle selles, et Entente teeb veelgi katseid ässitada meie kallale kord üht, kord teist väikeriiki, mis asub meie naabruses.» ³²

Peagi hakkasid kodanliku Eesti Välisministeeriumi saabuma teated imperialistide kavatsustest Eesti suhtes. Piip informeeris 6. augustil oma jutuajamisest, mis tal äsja oli olnud Londonis Inglise Välisministeeriumi Vene asjade eksperdi Leeperiga. ³³ Viimane pärinud, kas Eesti võtaks osa sõjast Venemaa vastu, kui liitlased sõja kuulutaksid ja kutsuksid üles piirirahvaid sellest osa võtma? Kuna see samm polnud kooskõlas kodanliku Eesti tookordse poliitikaga ning uue sõja alustamine Nõukogude Venemaaga oli nii sise- kui ka välispoliitilistel põhjustel täiesti võimatu, siis vastanud Piip põiklevalt, et tema valitsus on alati oma poliitikat liitlastega kooskõlastanud ja teeb seda ka käesoleval korral, kuid sõja kuulutamine on parlamendi asi, nõuab teatud garantiid, suurt ettevõtetust jne. Edasi toonitanud Leeper, et küsimus olevat puht hüpotetiline ning viidanud Läti ja Soome osavõtuvõimalusele sõjakäigust, kuna nad pole Nõukogude Venemaaga veel rahu sõlminud. Ka Nõukogude väejuhatust arvestas Läti sõttaastumise võimalust ja jättis selleks reservi vastavad väeosad. ³⁴ Jutuajamise lõpul ütelnud ka Leeper ise, et sõda on kogu Ida-Euroopale hädaohtlikum kui rahu.

Ilmselt kaaluti Inglise välispoliitilistes ringkondades plaane, kuidas kodanlikku Eestit Nõukogude Venemaa vastu sõtta tõmmata. Asjata ei kiitnud ka Inglise imperialismi esindaja kolonel Tallents Riias Pustale kodanliku Eesti sõjaväge, mis naaberriikide omast olevat hoopis võitlusvõimelisem. ³⁵

Samal ajal teostasid Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa rea provokatsioone, millede eesmärgiks oli kodanliku Eesti sõttakihutamine Nõukogude Venemaa vastu. 9. augustil 1920 teatas Ameerika Ühendriikide esindaja Young Riias riigisekretärile, et arvestades üldist olukorda Balti provintsid, nõuab ta otsustavalt Ameerika sõjalaevade saatmist Balti merre. ³⁶ Laevastikku vajavat Ameerika kodanike evakueerimiseks Baltimailt. Kiires korras, juba 11. augustil, saabuski Ühendriikide võimudelt vastus, et Ameerika kodanike evakueerimisega ollakse nõus ja laevastiku saatmiseks on astutud samme. Miks ameeriklaste evakueerimine Baltikumist aga üldse vajalik oli ja miks paarisaja inimese pärast pidi kohale saabuma terve sõjalaevastik, selgub ühest teisest Youngi telegrammist, mille ta Ühendriikide riigisekretärile saatis samuti 9. augustil 1920. Selles seisab: «Eesti välisminister ootab lähematel päevadel Moskva nõudmist, et Eesti otsekohe astub Nõukogude Vene föderatsiooni koosseisu. On tõenäoline, et Eesti keeldub; sel juhul

³¹ A. Piibu aruanne välisministrile 9. aug. 1920. — ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 240, l. 277.

³² V. I. Lenin, Teosed. 30. kd., lk. 192 jj.

³³ A. Piibu ettekanne välisministrile 6. aug. 1920. — ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 240, l. 272—275.

³⁴ Н. Ф. Кузьмин, К истории разгрома третьего похода Антанты. «История СССР», 1958, № 2, lk. 41.

³⁵ Bulduri konverentsist osavõtva Eesti delegatsiooni nõupidamise protokoll 1920. a. augusti keskelt. — ORKA, f. 1622, nim. 1, s.-ü. 249, l. 31.

³⁶ Б. Е. Штейн, «Русский вопрос» в 1920—1921 гг., lk. 130.

ei ole mingit kahtlust, et järgneb relvastatud konflikt.»³⁷ Tegelikult kujutas see telegramm endast kõige häbematumat provokatsioonilist väljamõeldist; Nõukogude valitsusel ei olnud mõtteski esitada taolist absurdset nõudmist. Ameerika Ühendriikide ja Prantsuse kodanlik ajakirjandus aga alustas ulatuslikku laimukampaaniat Nõukogude Venemaa vastu, nagu plaanitseks viimane kallaletungi Eestile ja Lätile. Imperialistide eesmärgiks oli sõja provotseerimine nii, et Nõukogude Venemaa jääks rahvusvahelise avalikkuse silmis sõja alustajaks, agressoriks. Ameerika Ühendriikide ja Prantsusmaa selline poliitika kujutab endast tüüpilist imperialistlikku provokatsiooni, nagu neid veel tänapäevalgi püütakse kasutada.

Et Ameerika laevastiku saatmine Balti merre oli mõeldud surve avaldamiseks Eestile, seda mõistis ka kodanlik valitsus. Välisministeeriumi juhtiv töötaja E. Virgo teatas 23. augustil Pustale, et tema juures käinud äsja Riist saabunud Ameerika konsul Hortley, kes toonud teate Ameerika sõjalaevastiku saabumisest.³⁸ Virgo vastanud konsulile, et Ameerika laevastiku ilmumine võib kinnitada kuulujutte, et Entente Eestit Nõukogude Venemaa vastu sõdima ajab. Ja lisanud: «Meie [s. o. Eesti ja Nõukogude Venemaa — H. A.] vahekord on niigi juba halb, meie ei soovi uusi komplikatsioone; teiseks võib Eesti avalik arvamine seda kui Eestile vaenuliku demonstratsiooni võtta.» Sellepärast avaldanud ta arvamust, «et enne laevastiku ilmumist Ameerika esiteks avalikult ja ametlikult peaks seletama, missugune on nende laevastiku külaskäigu siht. Ühtlasi aga peaks Ameerika valitsus, kui ta oma laevastiku meie vetesse saadab, seletama, et see mitte Eesti iseseisvuse vastu ei ole sihitud.» Ka peaminister Tõnisson kiitis selle seisukoha heaks ja soovitas anda samasuguse seletuse Youngile Riias.³⁹ Virgo paluski Pustal seda teha, kuid suusõnal ja «tagasihoidlikul toonil».

Üldse olid kodanliku Eesti suhted Ameerika Ühendriikidega kõneoleval perioodil üsna pingelised. Teatavasti teostasid Ameerika imperialistid kõige leppimatumat Nõukogude-vastast interventsioonipoliitikat ning olid samal ajal tuntud ka Balti riikide tunnustamise ägedamate vastastena. Tüüpiliseks dokumendiks, mis väljendab tolleaegse Ameerika Ühendriikide valitsuse seisukohta Balti riikide «iseseisvuse» küsimuses, oli riigisekretär Colby kirikuulus Nõukogude-vastane noot 10. augustist 1920. See noot oli otseselt suunatud ka Balti riikide vastu. Ameerika Ühendriikide riigisekretär Colby laimas temas Nõukogude valitsust ja hoolitses Venemaa «terviklikkuse» säilitamise eest kuni Venemaa saab endale «seadusliku» valitsuse. Noodis rõhutati, et Ameerika Ühendriigid hoiudavad tunnustamast Balti riike; sellega taheti mõjutada ka teiste riikide seisukohti selles küsimuses ning ära hoida Balti riikide tunnustamist nende poolt. Tuleb silmas pidada, et noot oli adresseeritud Itaalia valitsusele, kes oli tuntud Balti riikide tunnustamise pooldajana. Noodi teatavakssaamine toimus ajal, mil Bulduri peeti Balti riikide, Soome ja Poola konverentsi. Oma valitsuse korraldusel tegi kodanliku Eesti delegatsioon konverentsil ettepaneku saata Colby noodi puhul ühine protestinoot Ameerika Ühendriikide valitsusele. Sellest ei tulnud aga midagi välja, sest soomlased keeldusid ja Poola

³⁷ Sealsamas, lk. 130 ja 131.

³⁸ E. Virgo telegramm K. R. Pustale 23. aug. 1920. — ORKA, f. 1622, nim. 1, s.-ü. 210, l. 13.

³⁹ Sealsamas, l. 14.

delegatsioonil «polnud valitsuse seisukohta».⁴⁰ Soome ja Poola ei soovinud oma vahekorda Ameerika Ühendriikidega halvendada.

Kuna suurriigid ei tahtnud kuidagi Eesti «iseseisvust» tunnustada, siis otsis sinne kodanlus teisigi võimalusi oma rahvusvahelise positsiooni kindlustamiseks. Nii näiteks oleks sissepääs Rahvasteliitu juba iseendast tähendanud Eesti teatavat tunnustamist, mis oleks võinud olla aluseks *de jure* saavutamisele.

Eelmisel aastal olid tagajärjeta jäänud eesti kodanluse taotlused nii Rahvasteliidu asutajariikide hulka pääseda kui ka tema edasised püüded sissepääsuks nimetatud organisatsiooni. Rahvasteliitu astumise küsimus tõsteti taas päevakorrale 1920. aasta kevadel. Eesti esindaja Londonis Piip soovitas välisministrile esitada kõnesoleva küsimuse Asutavale Kogule.⁴¹ Valitsus kiitis 30. märtsil selle ettepaneku heaks ja 15. aprillil võttis Asutav Kogu vastu otsuse Eesti astumise kohta Rahvasteliitu. On tähelepanav, et sellele mõttele juhtis Piibu Inglise ametnik kolonel Wade.⁴² Kuna samasuguseid soovitusi andsid ka teised Inglise ametiisikud, siis jõudis Piip ja tema kaudu kogu kodanlik valitsus arvamusele, et Inglismaa soovib tõsiselt Eesti vastuvõttu Rahvasteliitu. Seepärast esitaski Piip Rahvasteliidu juhtivatele tegelelastele 1920. a. 19. aprilliga dateeritud avalduse, milles ta välisminister A. Birgi telegrammi alusel palus Eesti Rahvasteliidu liikmeks võtta.⁴³

Eriti aktuaalseks muutus vastuvõtmise küsimus 1920. a. sügisel seoses Rahvasteliidu täiskogu istungjärgu lähenemisega. Kodanliku Eesti esindaja Londonis käis Rahvasteliidu peasekretäri Eric Drummondi jutul. Viimane märkis, et Eesti ja Läti vastuvõtuks ei ole takistusi ning et asi otsustatakse hääletamise teel.⁴⁴ Ta soovitas teha ulatuslikku propagandat kõikide Rahvasteliidu liikmesriikide esindajate hulgas, eriti aga soetada poolehoidjaid Lõuna-Ameerika väikeriikide näol. Lisaks kõigele lubas ta ka omalt poolt püüda prantslastele mõju avaldada, kui need Eesti ja Läti vastu peaksid olema.

Eesti kodanlik valitsus nii toimiski. Eriti suurt tähelepanu osutati väikeriikide veenmisele, kuna mitmed neist pooldasid uute liikmete vastuvõtmist Rahvasteliitu, et luua vastukaalu üksikute suurriikide hegemooniale selles organisatsioonis. Pusta märkis, et sellel arvamusel olid eriti Lõuna-Ameerika väikeriigid.⁴⁵

Muidugi ei unustanud kodanlikud diplomaadid läbirääkimisi ka imperialistlike suurriikide juhtivate tegelestagega. Nii käis näiteks Pusta 15. novembril 1920 Prantsuse peaministri jutul ja esitas talle otsese küsimuse: kas Prantsusmaa pooldab Eesti vastuvõtmist Rahvasteliitu?⁴⁶ Peaminister vastanud sellele küsimusele jaatavalt. Sündmuste edasine käik aga näitab, et Prantsuse peaminister ei võtnud oma vastust tõsiselt.

Lisaks kõigele sellele pöörduiti vastavalt valitsuse 20. oktoobri otsu-

⁴⁰ K. R. Pusta telegramm Välisministeeriumile 1. sept. 1920. — ORKA, f. 1622, nim. 1, s.-ü. 212, l. 12.

⁴¹ A. Piibu telegramm välisministrile 5. märtsist 1920. — ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 653, l. 2.

⁴² Sealsamas.

⁴³ A. Piibu avaldus 19. apr. 1920. — ORKA, f. 1622, nim. 1, s.-ü. 225, l. 33–40.

⁴⁴ J. Kopvillemi kiri A. Piibule 13. okt. 1920. — ORKA, l. 957, nim. 11, s.-ü. 653, l. 83.

⁴⁵ K. R. Pusta ettekanne välisministrile 29. sept. 1920. — Sealsamas, s.-ü. 657, l. 10.

⁴⁶ K. R. Pusta ettekanne välisministrile 21. nov. 1920. — Sealsamas, l. 2 ja 3.

sele kõikide Rahvasteliidu liikmesriikide poole avaldusega, milles taotleti kodanliku Eesti tunnustamist *de jure*.

Arvestades suurriikide lubadusi läksid kodanliku Eesti diplomaadid parimate lootustega vastu Rahvasteliidu täiskogu istungjärgule, mis toimus Genfis detsembris 1920. Delegatsiooni juhina otsustas valitsus Genfi saata kindral J. Laidoneri, keda Lääne-Euroopa valitsevates ringkondades tunti kui silmapaistvat tegelast kodusõja päevilt.

Genfis jätkasid Laidoner, Pusta jt. propagandat kodanliku Eesti Rahvasteliitu vastuvõtmise heaks. Leningradis ilmuv ajaleht «Edasi» iseloomustas seda tegevust järgmiselt: «Paludes ja põlvitades mangub väikeröovel, et teda suurröövliite hulka võetaks.»⁴⁷ See iseloomustus on väga tabav. Laidoner ise kirjutas olukorra kohta Genfis: «Pean tunnustama, et seisukord on meil siin väga vastik. Oled nii pool paluja, pool kerjaja.»⁴⁸ Teine kodanliku Eesti delegatsiooni liige märkis: «Piinlik töö on kokkusaamiste muretsemine, lõputa uste taga ootamine, koputamine.»⁴⁹ Lisaks kõigele vastasid Rahvasteliidu liikmesriikide esindajad enamasti väga kõhklevalt eesti kodanluse esindajate soovidele. Enamik väikeriike oli kodanliku Eesti vastuvõtmise poolt, kuid nad sõltusid suurriikidest ning pidid hääletamisel arvestama nende seisukohti. Laidoner kirjutas, et Genfis annavad end tunda kaks «suurt võimu» — Inglis- ja Prantsusmaa. Natuke olevat tunda lehvimas ka Ameerika Ühendriikide varju.

Isegi Laidoner oli hämmastunud rahvusvahelise «suure poliitika» keerulistest telgitagustest ja väikeriikide täielikust kuulekusest paarile suurriigile. «Siin võib vigureid näha!... Siin alles näed, mis asi see ilma poliitika on!», nii iseloomustas ta olukorda Genfis.⁵⁰ Piip kirjutas hiljem sellesama kohta: «Meil oli imestamisväärt näha, kui iseseisvuseta kõik riigid oma poliitikas on.»⁵¹ Mõne riigi esindajad öelnud Piibule, et hääletavad poolt, kui ära ei keelata, teised märkinud, et nemadki hääletavad poolt, kui see ja see suurriik seda teeb. Kõik see paljastas Rahvasteliidu ebademokraatlikku olemust, seal valitsevat üksikute suurriikide diktaadipoliitikat ja väikeriikide täielikku sõltuvust sellest.

Nii olenes kõikide küsimuste saatus Rahvasteliidus põhiliselt Inglis- ja Prantsusmaa tahtest. Kodanliku Eesti vastuvõtmise küsimuses selgus kohe, et nende riikide eelnevad lubadused olid vaid tühipaljad diplomaatilised sõnakõlksud. Hoolimata reaalistest faktidest lootsid imperialistid ikka veel «muudatustele» Venemaal ning arvestasid endiselt vene valgekaartlaste soove. Nimelt juhtis Inglise esindaja Fisher Pusta tähelepanu Rahvasteliidu põhikirja § 10-le, mis nägi ette liidu liikmesriikide suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse garanteerimise Rahvasteliidu poolt. Just see paragrahv raskendavat Eesti vastuvõtmist Rahvasteliitu.⁵² «Raskuste» all mõtlesid imperialistid «ühtse ja jagamatu» Venemaa «ülesehitaajaid», kes kõigi võimalike vahenditega võitlesid Balti riikide tunnustamise vastu.

Eesti vastuvõtmist arutav Rahvasteliidu komisjon motiveeris oma eivatav otsust sellega, et Eesti ei olevatki riik, vaid Venemaa provints venelastest ja venestunud soome sugu rahvaga, ka Eesti piir ei olevat

⁴⁷ «Edasi» 9. dets. 1920.

⁴⁸ J. Laidoneri ettekanne välisministrile 27. nov. 1920. — ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 654, l. 68.

⁴⁹ J. Kopvillemi aruanne peaministrile 29. nov. 1920. — Sealsamas, s.-ü. 657, l. 19.

⁵⁰ J. Laidoneri ettekanne välisministrile 10. dets. 1920. — Sealsamas, s.-ü. 654, l. 81.

⁵¹ Välisminister Piibu aruanne valitsusele 16. okt. 1921. — Sealsamas, s.-ü. 655, l. 62.

⁵² K. R. Pusta ettekanne välisministrile 21. nov. 1920. — Sealsamas, s.-ü. 657, l. 6.

kindel, sest Venemaa ei olevat seda kinnitanud jne.⁵³ Kuna Nõukogude Venemaa oli kodanliku Eestiga piiriküsimuse lahendanud juba Tartu rahulepingus, siis mõistsid imperialistid «Venemaa» all muidugi valgekaartlasi.

Kodanliku Eesti avalduse arutamisel tegi Inglise esindaja Robert Cecil 9. detsembril 1920 tõepoolest ettepaneku küsimus jaatavalt lahendada, kuid reservatsiooniga, et põhikirja § 10 Eesti kohta ei kehtiks. See ettepanek kukkus läbi. Samal istungil nõudis Argentiina delegaat kõikide uute riikide vastuvõtmist ning rõhutas, et Rahvasteliit olgu eelkõige rahvaste, mitte aga riikide liit. Kuna imperialistid seda ettepanekut ei arvestanud, siis loobus Argentiina Rahvasteliidu täiskogu edasisest tööst osa võtmast. Peagi aga, nimelt 10. jaanuaril 1921, tunnustas Argentiina Eesti *de jure*⁵⁴ (seega siis kolmanda riigina pärast Nõukogude Venemaad ja Soomet).

Lõplikult kukkus kodanliku Eesti vastuvõtutaotlus läbi täiskogu 16. detsembri istungil. Eesti kodanlikud diplomaadid taipasid, et sellel istungil oleneb väga palju Inglise esindaja seisukohast. Seoses sellega püüdis Eesti esindaja Londonis Kopvillem veel 14. detsembril pääseda Inglise välisministri Curzon'i jutule. Kuna viimane teda vastu ei võtnud siis jättis Kopvillem talle kirja, milles püüdis veel kord tõestada Eesti vastuvõtmise vajadust.⁵⁵

Kodanliku Eesti delegaatide kirjelduse kohaselt⁵⁶ kõnelnud Itaalia esindaja 16. detsembri istungil Eesti vastuvõtmise poolt, siis aga tõusnud Prantsuse esindaja Viviani ärritatult püsti ja hüüdnud: «Ilusad sõnad ei tähenda siin midagi! Kes hääletab Balti riikide poolt, võtku oma peale ka vastutus § 10 täitmisel.» Seepeale plaksutanud Inglise esindaja Fisher käsi. Inglise- ja Prantsusmaa seisukohad kajastusid ka hääletamise tulemustes. Kodanliku Eesti vastuvõtmise poolt hääletasid 5 riiki — Itaalia, Portugal, Pärsia, Paraguay ja Kolumbia, vastuhääli oli 27.

Imperialistide tahe hoidis lõa otsas ka Poola delegatsiooni. Kuna Poola oli tookord huvitatud liidu loomisest Läti, Eesti ja Soomega, pidi ta paratamatult olema valmis tunnustama kaht esimest. Poola välispoliitika juhid olidki andnud üsna mitmeid sellesisulisi lubadusi, mida veel kord kinnitas Poola esindaja allkiri Bulduri konverentsi poliitilisel lepingul.

Genfis aga selgus, et Poola delegatsioon käitus Eesti esindajate suhtes vägagi tagasihoidlikult ja et Poola delegatsiooni juht Paderewski hoidus neist võimalikult eemale. Märkimisväärne on, et Poola välisminister Sapieha oli sel ajal Eesti *de jure* tunnustamise aktile juba alla kirjutanud, kuid jätnud kuupäeva lahtiseks.⁵⁷ Ka ei antud kõnesolevat dokumenti esialgu Eestile üle. 16. detsembri istungil deklareeris Paderewski, et ta soovivat Eesti vastuvõtmise poolt hääletada, kuid Poola (selle all tuleb mõelda muidugi Poola kodanlust) võlgnevat nii palju suurriikidele, kes teda jalule on aidanud, et ta ei saavat nende tahtmise vastu hääletada.

Pärast läbikukkumist Genfis püüdis eesti kodanlus end lohutada

⁵³ «Päevaleht» 6. dets. 1920.

⁵⁴ «Päevaleht» 13. jaan. 1921.

⁵⁵ J. Kopvillemi kiri G. N. Curzon'ile 14. dets. 1920. — ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 654, l. 86 ja 87.

⁵⁶ Pusta ja Laidoneri telegramm välisministrile 18. dets. 1920. — Sealsamas, l. 95 jj.; vt. ka «Päevaleht» 18. dets. 1920.

⁵⁷ Nii teatas Eesti esindaja Riias A. Hellat telegrammis välisministrile 8. dets. 1920. — ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 255, l. 18.

mõttega, et ta olevat praegu liitlastele ja võib-olla kogu Euroopale niikuinii enam kui tarvilik ja seepärast ei saavat suurriigid Eestit tunnustamata jätta.⁵⁸ Kodanlik ajakirjandus uhkustas kodanliku Eesti Nõukogude-vastase avangardi osaga ja rõhutas, et Eesti on «cordon sanitaire'i» osa hästi täitnud ning täidab ka edaspidi. Selleks aga vajavat ta suurriikide toetust, mis peab väljenduma ka tema *de jure* tunnustamises.

Tõepoolest tuligi Inglis- ja Prantsusmaal üsna varsti revideerida oma poliitikat nii Nõukogude Venemaa kui ka Balti riikide suhtes, sest viimased arvestatavad interventsiooniväed Krimmis purustati ja nende riismed paisati merre. Samuti luhtus imperialistliku leeri kõige sõjakamate elementide katse teravuste loomiseks Balti riikide ja Nõukogude Venemaa vahel. Nimelt oli Ameerika Ühendriikide esindaja Riias Young oma peremeestele järjekordselt teatanud Nõukogude Venemaa oodatavast kallaletungist Eestile ja Lätile. 24. detsembril 1920 juhtis ta tähelepanu sellele, et olukord olla äärmiselt tõsine ning kallaletungi Lätile oodatavat umbes 15. jaanuaril. Samas märkis ta: «Võimalik, et rünnakule Läti vastu eelneb kallaletung Eestile.»⁵⁹ Mõni päev hiljem teatas see valede fabritseerija, et ka Prantsuse poliitiline ja sõjaväeline esindus Riias pidavat olukorda kriitiliseks, hävitanud oma arhiivid ja ootavat välismaiste sõjalaevade ning sõjaväe saabumist. Jällegi tõstis Ameerika ja Prantsuse ajakirjandus kära Nõukogude Venemaa «punasest imperialismist» ja «agressiivsetest kavatsustest» Balti riikide suhtes. Kohapeal tegid seda imperialistide palgalised agendid, kelleks olid peamiselt laostunud vene valgekaartlased. Riias näiteks levitasid kõmulateid «enamlaste pealetungist» kohaliku Prantsuse esinduse poolt selleks palgatud isikud.⁶⁰ Samal ajal levitati ka kuuldusi, nagu valmistuksid Balti riigid uueks sõjakäiguks Nõukogude Venemaa vastu.

Ka Eesti ajakirjandus pööras suurt tähelepanu nendele sõjajuttudele. Ja ainult mõned paremini informeeritud ajalehed suutsid läbi näha taoliste teadete tõelist olemust. Nii näiteks juhtis selliste teadete provokatsioonilisele olemusele tähelepanu «Päevaleht», pidades täiesti ebatõenäoliseks, et Nõukogude Venemaa otsib piiririikidega uut sõda.⁶¹ Nõukogude Välisasjade Rahvakomissariaadi noodis lükati kõik kuuldu- sed «agressiivsetest kavatsustest» ümber ning juhtiti tähelepanu nende käikulaskmise tagamõttele.⁶²

Arvestades konkreetset olukorda pidi seegi provokatsioon paratamatult ebaõnnestuma. Ning järeldused ei lasknudki end kaua oodata: eesti kodanlus sai lõpuks nii ihaldatud *de jure*. On tähelepanväärt, et seekord oli küsimuse algatajaks ja läbiviijaks Prantsuse valitsus. Varem oli kodanlikele riigitegelastele jäänud mulje, et just Prantsuse valitsuse suhtumine Eesti «iseseisvuse» küsimusesse on palju vaenulikum kui Inglismaa seisukoht. Seepärast oodatigi *de jure* saamiseks initsiatiivi eelkõige Inglismaalt. Pariisis asuva Eesti esindaja Pusta aruannetest aga selgub järgmine pilt. Jutuajamistel president Millerand'i ja teiste Prantsuse juhtivate riigimeestega sai Pusta teada, et Prantsuse valitsus oli juba 1920. a. detsembri lõpul teinud Inglismaale, Itaaliale, Belgiale

⁵⁸ «Kaja» 21. dets. 1920.

⁵⁹ Б. Е. Штейн, «Русский вопрос» в 1920—1921 гг., lk. 131.

⁶⁰ Telegramm välisministrile Eesti esinduselt Lätis 29. dets. 1920. — ORKA, i. 957, nim. 11, s.-ü. 255, l. 17.

⁶¹ «Päevaleht» 13. dets. 1920.

⁶² «Kaja» 9. jaan. 1921.

ja Ameerika Ühendriikidele ettepaneku tunnustada Eesti ja Läti *de jure*.⁶³ Ameerika Ühendriikide valitsus vastanud eitavalt. Samuti eitavalt vastanud Inglise välisminister Curzon, kuna Lloyd George reserveerinud eriseisukoha.

Pusta palus president Millerand'i, et ta inglaste vastuoleku puhul viiks Eesti tunnustamise läbi itaallaste kaasabil.⁶⁴ Millerand lubaski niisugusel korral koos Itaaliaga püstitada küsimuse tegevusvabadusest selles asjas.

Kodanliku Eesti ja Läti *de jure* tunnustamine otsustati lõplikult 26. jaanuaril 1921 Pariisis Entente'i riikide kõrgema nõukogu õhtusel koosolekul. Istungi algul esines Inglise välisminister Curzon pikema sõnavõtuga Balti riikide tunnustamise vastu. Prantsuse Välisministeeriumi juhtiv töötaja Berthelot võttis sõna Eesti ja Läti tunnustamise poolt.⁶⁵ Järgnevalt tõstis Inglise esindaja üles kaks küsimust: 1) kas Nõukogude Venemaa peab oma lepinguid Balti riikidega? ja 2) mida ütlevad liitlased tulevasele «õiguslikule» Vene valitsusele, kui see hakkab aru pärima Balti riikide *de jure* tunnustamise kohta? Prantsuse peaminister Briand vastas, et Balti riigid olevat juba leidnud keele, kuidas Nõukogude Venemaaga kõnelda. Teise küsimuse puhul olevat raske ette näha, missugune see tulevane Vene valitsus õieti on, kuid ta peab aru saama sellest iseäralikust olukorrast, milles vastav otsus tehti. Tulevat loota, et liitlariigid ka selle uue Vene valitsusega kõneldes õige keele leiavad.

Järgnevalt rõhutas Itaalia esindaja välisminister krahv Sforza, et kui Eestit ja Lätit kohe ei tunnustata, siis jätab Itaalia endale selles küsimuses tegevusvabaduse. Nüüd ei jäänud ka Lloyd George'il muud üle, kui halva mängu juures hea nägu teha. Osava laveerijana leidis ta kergesti väljapääsu, öeldes, et ega siis keegi Balti riikide tunnustamise vastu ei olevat, Inglismaa olevat ikka selle poolt olnud jne.

Nii tunnustasidki Entente'i riigid 26. jaanuaril 1921 kodanliku Eesti ja Läti *de jure*, sest Entente'i riikide kõrgema nõukogu otsus tähendas kollektiivset tunnustust Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia, Jaapani ja Belgia poolt. Vastav akt, mille originaal säilitatakse ENSV Oktoobri-revolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklikus Keskarhiivis,⁶⁶ kannab Entente'i kõrgema nõukogu esimehe Briand'i allkirja. Balti riikidest jäi esialgu tunnustamata Leedu, kusjuures ettekäändeks toodi tema piiritüli Poolaga.

Prantsuse valitsuse initsiatiivi kodanliku Eesti tunnustamise küsimuses tuleb eelkõige seletada sellega, et uutes tingimustes püüti oma Nõukogude-vastast poliitikat ellu viia uute vahenditega, millede hulgas oli tähtis osa Poolal ning organiseerimisel oleval Balti liidul. Kuna Prantsusmaal tuli oma mõju kindlustamisel Baltikumis võistelda Inglismaaga, siis püüdis ta alates aastavahetusest 1920/21 mängida «eestkostjat» Eesti ja Läti suhtes ning tõmmata nad oma mõjusfääri. On iseloomustav, et ka Prantsusmaast sõltuv Poola pidas alles nüüd võimalikuks teatada kodanliku Eesti *de jure* tunnustamisest. Vastava akti, mis on dateeritud 31. detsembriga 1920, andis Poola esindaja Tallinnas üle välisministrile 28. jaanuaril 1921.⁶⁷

*

⁶³ Eesti Pariisi saatkonna töö ülevaade 1921. a. kohta. — ORKA, f. 1622, nim. 1, s.-ü. 327, l. 1 jj.

⁶⁴ K. R. Pusta ettekanne Välisministeeriumile 20. veebr. 1921. — ORKA, f. 1582, nim. 1, s.-ü. 92, l. 9.

⁶⁵ Sealsamas, l. 10.

⁶⁶ F. 957, nim. 11, s.-ü. 33, l. 25.

⁶⁷ Vt. sealsamas, s.-ü. 33, l. 22.

Me näeme, et suurriigid lähtusid kodanliku Eesti tunnustamise küsimuses vaid oma kitsastest erihuvidest ning astusid selle sammu üksnes olude sunnil: sõjalise interventsiooni kokkuvarisemine sundis imperialiste kõigiti kindlustama Nõukogude-vastast barjääri kodanlike piiririkide näol. V. Kingissepp analüüsis õigesti selle sammu telgitaguseid, ta rõhutas: «Oleks liitriikide kapitalistidel Venemaa pinnal veel üks ainuski «edukalt võitlev» valge kindral olemas, siis võiks eesti kodanlus veel tänapäev *de jure* ainult magusat und näha.»⁶⁸ Tunnustamise teisele motiivile juhiti tähelepanu ajalehes «Edasi»: «See on samm kaubandusliku läbikäimise algamiseks. Liitriigid loovad omale toetuspunktid, kus võiksid Venemaaga kaubelda.»⁶⁹

Positiivse lahenduse suunas mõjutas imperialistlike valitsuste seisukohta kahtlemata ka see asjaolu, et esimesena oli kodanlikku Eestit tunnustanud just Nõukogude Venemaa. Kapitalistlikest riikidest olid seda teinud Soome ja Argentiina, ja mõned teisedki riigid eesotsas Itaaliaga ilmutasid selleks valmisolekut.

Eesti kodanlus võttis teate *de jure* saamisest vastu ülimalt vaimustusega. Kohe moodustati vastav komisjon paraadide ning ametlike pidustuste läbiviimiseks. Kodanliku ajakirjanduse reageeringutest toome tüüpilisemana Välisministeeriumi tookordse mitteametliku häälekandja «Vaba Maa» seisukohad. Neis märgiti, et tunnustamiseni olnud Eesti ikka veel mingi Vene piiririik, kes poliitiliselt olnud rohkem seotud ida kui läänega,⁷⁰ ja kriipsutati rõhutatult alla, et «siitsaadik on meie osa muutunud. Meie oleme Lääne-Euroopa piirimaa Vene vastu.» Ja edasi: «Seni olenesime otsekohe Venemaast ja tema arenemisest. Nüüd oleneme seda ainult kaudselt; otsekohe aga lääne-ilmast ja tema vahekorradest Venemaaga.» Just viimane asjaolu — sõltuvus imperialismist — muutus eesti kodanlusele eriti meeldivaks, sest ta pidas oma võimu nüüdsest peale kõigiti kindlustatuks. Kodanlik ajakirjandus rõhutas üksmeelselt, et tunnustamine aitab reguleerida Eesti suhteid iseäranis oodatava tulevase Venemaaga.⁷¹

De jure tunnustamine tähistas selle ajutise vastuolu lõppu kodanliku Eesti ning Inglis- ja Prantsusmaa vahel, mis oli alanud Koltšaki kui Venemaa «ülemvalitseja» tunnustamisega liitlaste poolt 1919. a. suvel ning teravnenud eesti kodanluse sunnitud rahupoliitika tõttu sama aasta lõpul.

Entente'i riikide järel tunnustas kodanlikku Eestit ka rida teisi riike ning nüüd polnud enam raskusi Rahvasteliitu pääsemisel. Vastuvõtmine toimus 22. septembril 1921 Rahvasteliidu täiskogu koosolekul Genfis. Juba küsimuse eelneval arutamisel vastavas komisjonis leidis kodanliku Eesti valitsuse rahvavaenulik poliitika üldist heakskiitu. Tüüpiline oli Poola esindaja väide, et Eesti riik olevat väga austamisväärne temas valitseva vaimu pärast, mistõttu tal olevat õigus täielikule sümptiaiale.⁷² Nüüd rääkis ka Inglise delegaat Fisher hoopis teist keelt kui aasta tagasi ning kiitis kõigiti kodanlikku Eestit.⁷³

Pärast vastuvõttu Rahvasteliitu tegi eesti kodanlusele veel küllaltki muret Ameerika Ühendriikide suhtumine Eestisse. Pärast seda, kui Entente'i riigid olid kodanliku Eesti *de jure* tunnustanud, avaldati aja-

⁶⁸ V. Kingissepp, Kes võitis Eestile «de jure» tunnustamise? Kogumik: Võitlus ameerika-inglise imperialistide ja nende käsilaste vastu. Tallinn, 1953, lk. 93.

⁶⁹ «Edasi» 8. veebr. 1921.

⁷⁰ «Vaba Maa» 28. jaan. 1921.

⁷¹ Sealsamas.

⁷² «Päevaleht» 28. sept. 1921.

⁷³ Välisminister A. Piibu aruanne valitsusele 16. okt. 1921. — ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 655, l. 62.

kirjanduses Reuteri agentuuri teade Londonist 28. jaanuaril 1921, et Eesti ja Läti tunnustamine ei muutvat Wilsoni poliitikat Venemaa küsimuses.⁷⁴ Entente'i riikide kõnesolev otsus olevat Washingtoni ametlikes ringkondades tekitanud pettumust.

Kodanliku Eesti välispoliitika juhid tegid kõik, et saavutada ka Ameerika Ühendriikidelt *de jure*'t, nad püüdsid selleks kasutada isegi dollariite kaasabi. Ühendriikide kongressi liikmele ja president Wilsoni sõbrale Chandler'le, kes toimis kodanliku Eesti Välisministeeriumi palgalise agendina, oli lubatud suurem summa dollarites, kui ta Ameerika Ühendriikidelt saavutab Eestile *de jure*. Chandler arendaski selles suunas energilist tegevust. Ta pidas läbirääkimisi juhtivate poliitikameestega, läkitas kõikidele Senati ja Saadikutekojas liikmetele vastavaid üleskutseid,⁷⁵ tegi ajakirjanduses sellekohast propagandat jne. Kuid Chandler' tegevuse peamiseks tulemuseks olid vaid tema arved kodanliku Eesti Välisministeeriumile. Ka Wilsonile järgnenud vabariiklaste valitsus, kes jätkas Nõukogude-vastast poliitikat, ei tahtnud küllaltki kaua tunnustada Balti riike. Ta tegi seda alles 1922. a. juulis. Eesti kodanlus kurtis sel puhul, et «liiga ettevaatlik oli Ameerika meie tunnustamisega».⁷⁶

Lõpuks olgu veel märgitud, et Prantsuse ja Ameerika imperialistid ei pidanud ka tunnustuse andmisel ega isegi mõni aeg pärast seda kodanlike Balti riikide iseseisvust loomulikuks ja püsivaks nähtuseks. Nad asusid seisukohal, et kui Nõukogude Venemaal taastatakse kodanlik kord, siis liituvad Balti riigid temaga jälle. 1925. aastal näiteks tunnistas Prantsuse saadik Tallinnas de Vienne, et «Poincaré' ja Millerand'i poliitika oli Balti riikide toetamise poliitika. Kuid selle juures vaadati nende kui cordon sanitaire peale, kes Venemaa poliitilis-majandulise tervenemise järele ise temaga liituvad, hoides oma sisemist autonoomiat.»⁷⁷ 1925. aastal olevat liberaalide ja radikaalide valitsuse ajal Prantsuse seisukoht muutunud ja Balti riikidele vaadatavat nüüd teisiti. «Neis nähakse terveid osasid, mis end ise haigest Venemaast lahutasid,» kinnitas de Vienne.⁷⁸ Suuna muutus suhtumises Balti riikidesse oli tingitud sellest, et 1925. aastaks olid imperialistide esialgsed lootused nõukogude korra kiireks kokkuvarisemiseks Venemaal luhtunud ning nüüd peeti ka Balti riikide eksisteerimist «cordon sanitaire'ina» kõigiti loomulikuks.

Eesti kodanlus püüdis *de jure* saamist ära kasutada ulatuslikuks natsionalistlikuks propagandaks. Kuid isegi kodanlik ajakirjandus oli sunnitud tunnistama, et laiad rahvahulgad suhtusid sellesse sündmusesse täiesti ükskõikseltselt. «Päevaleht» näiteks kurtis, et kusagil polnud ülevoolavat vaimustust ning püüdis seda põhjendada eestlaste «külma iseloomuga».⁷⁹ See ei olnud muidugi õige. Tänu Eestimaa Kommunistliku Partei selgitustööle mõistis eesti töörahvas suurepäraselt nii imperialistlike suurriikide kui ka eesti kodanluse poliitika tõelisi tagamõtteid. Kujukalt väljendas eesti proletariaadi seisukohta töölisajaleht «Tööraha Hääl», kus kirjutati: «Tõesti, kõik on Eestit tunnistanud, kellelt aga «meie» suured diplomaadid tunnistuskirja on nurunud. Ainult kõige tähtsam tunnustamine on veel saamata — Eesti «oma» rahva aktiivsem

⁷⁴ «Päevaleht» 30. jaan. 1921.

⁷⁵ Ühte taolist üleskutset vt. ORKA, f. 957, nim. 11, s.-ü. 243, l. 14.

⁷⁶ «Päevaleht» 29. juulil 1922.

⁷⁷ Üleskirjutus jutuajamisest Prantsuse saadiku de Vienne'i ja Läti välisministri Meierovitsi vahel Eesti välisministri Pusta juuresolekul 24. veebr. 1925. — ORKA, f. 957, nim. 12, s.-ü. 700, l. 16 ja 17.

⁷⁸ Sealsamas.

⁷⁹ «Päevaleht» 31. jaan. 1921.

osa, Eesti klassiteadlik töörahvas ei ole härrasid veel mitte rahuldanud; temalt on veel «de jure» saamata.»⁸⁰

Eesti töölikklass jätkas Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel ennastsalgavat võitlust nõukogude võimu taaskehtestamise eest. 1940. aastal kukutati ta kodanluse diktatuuri ja kuulutas välja nõukogude võimu ning Nõukogude Eesti astus võrdõigusliku liikmena Nõukogude Liidu rahvaste vennalikkusse. See oli kibe pill imperialistidele. Nad kaotasid ühe oma sahkerdus- ja kurnamisobjekti ning nende suure hoolega loodud «cordon sanitaire» lakkas olemast. Nad ei ole sellega tänini leppinud. Ja nii, nagu nad omal ajal meie rahva saatuse otsustamisel lähtusid ainult oma egoistlikest huvidest, püüavad nad seda teha ka tänapäeval. Ent võimsa Nõukogude Liidu liikmena ei ole meie rahvas enam imperialistide mängukanniks. Hoolimata nende igasugustest sepitsustest ehitame meie koos vennasrahvaste ja sotsialismileerimaade rahvastega edukalt uut, õiglasemat ühiskonnakorda, võitleme väsimatult rahu eest ja lükkame otsustavalt tagasi igasugused vahelesegamised oma siseasjadesse.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut*

Saabus toimetusse
20. V 1959

О ПОЛИТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЯХ БУРЖУАЗНОЙ ЭСТОНИИ С ИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКИМИ ДЕРЖАВАМИ В 1920 ГОДУ

Х. Арумяэ

Резюме

Буржуазная пропаганда в течение всего периода существования Эстонской буржуазной республики фальсифицировала внешнюю политику Эстонии, особенно же ее отношения с империалистическими державами. Эстонская буржуазия стремилась создать у народа представление, будто в период гражданской войны и иностранной военной интервенции империалистические державы во главе с Англией были бескорыстно заинтересованы в создании «самостоятельного» эстонского государства и оказывали ей помощь именно с этой целью. На деле же империалистические державы рассматривали в ту пору Эстонию и остальные прибалтийские государства лишь как средство ведения антисоветской борьбы и знать ничего не хотели о юридическом признании этих государств. Следует подчеркнуть, что первым государством, признавшим буржуазную Эстонию, была Советская Россия, подписавшая с ней 2 февраля 1920 г. в Тарту мирный договор.

В статье рассматриваются безуспешные попытки, предпринимавшиеся дипломатией буржуазной Эстонии в течение всего 1920 г., как и в предыдущие годы, добиться юридического признания и приема в Лигу наций. Империалистические государства и после заключения мира пытались использовать Эстонию для дальнейшей антисоветской борьбы. В период третьего похода Антанты особенно отличались в этом отношении империалисты США и Франции, предпринявшие ряд провокаций с целью вовлечения буржуазной Эстонии в эту авантюру.

Однако внешнеполитическое и внутреннее положение Эстонии не позволило ей развязать войну против соседнего социалистического государства. На позицию буржуазного правительства Эстонии в этом вопросе оказывало влияние не только стремление эстонского народа к миру, но и противоречия между буржуазной Эстонией и империалистическими державами. В. И. Ленин уделял большое внимание противоречиям между малыми государствами, граничившими с Советской Россией, и империалистическими державами, поскольку эти противоречия облегчали международное положение Советского государства.¹

Государства Антанты юридически признали буржуазную Эстонию только 26 января 1921 г. по инициативе правительства Франции и при поддержке Италии, в то время

⁸⁰ «Tööraha Hääl» 4. aug. 1923.

¹ См. В. И. Ленин, Соч., т. 30, стр. 136—137, 152—155, 190—195, 293—299; т. 31, стр. 251.

как министр иностранных дел Англии Керзон до последней возможности возражал против этого. Причиной признания были провал направленной против Советской России вооруженной интервенции и необходимость упрочения международного положения пограничных государств, представлявших собой аванпосты капиталистического мира.

Правительство США признало буржуазную Эстонию лишь в июле 1922 г. Однако даже после юридического признания некоторые империалистические круги не считали возникновение прибалтийских государств законным явлением и предполагали объединить их с Россией после свержения в ней Советской власти, на которое они продолжали надеяться.

Институт истории
Академии наук Эстонской ССР

Поступила в редакцию
20. V 1959

DIE POLITISCHEN BEZIEHUNGEN DES BÜRGERLICHEN ESTLAND ZU DEN IMPERIALISTISCHEN GROSSMÄCHTEN IN 1920

H. Arumäe

Zusammenfassung

Die bürgerliche Propaganda suchte die ganze Aussenpolitik des bürgerlichen Estland zu verfälschen, insbesondere aber Estlands Beziehungen zu den imperialistischen Grossmächten. Die Bourgeoisie sah es darauf ab, dem Volke einzuflöschen, als hätten die imperialistischen Grossmächte — vor allem England — während der bewaffneten Intervention und des Bürgerkrieges nur daran ihr Interesse gehabt, einen «selbständigen» Estnischen Staat zu schaffen und die estnische Bourgeoisie im gleichen Vorhaben zu unterstützen. Tatsächlich sahen aber die imperialistischen Grossmächte das bürgerliche Estland und die anderen baltischen Länder nur als Mittel im antisowjetischen Kampfe an: sie waren durchaus nicht geneigt, die Staatlichkeit dieser Länder *de jure* anzuerkennen. Es sei betont, dass die erste internationale Anerkennung dem Estnischen Staate von seiten Sowjetrusslands zufiel — nämlich durch den Tartuer Friedensvertrag vom 2. Februar 1920.

Der Aufsatz legt klar, dass die bürgerlich-estnische Diplomatie während des ganzen Jahres 1920 — und auch schon 1918—1919 — sich vergebens bemühte, das *de jure* und die Aufnahme in den Völkerbund zu erlangen.

Auch nach dem Tartuer Frieden wollten die imperialistischen Grossmächte Estland für einen weiteren Kampf gegen das Sowjetland ausnutzen. Während des III Kriegszugs der Entente brachten namentlich die Imperialisten von Amerika und Frankreich Provokationen in Gang, um das bürgerliche Estland in den Krieg mitzureissen.

Die innen- und aussenpolitische Lage des bürgerlichen Estland erlaubte es ihm aber nicht, den Krieg gegen den sozialistischen Nachbarstaat mitzumachen. Neben dem Friedenswillen der Volksmassen war es auch der Gegensatz zwischen dem bürgerlichen Estland und den imperialistischen Mächten, der die Bourgeoisregierung daran behinderte. W. I. Lenin wandte dem Gegensatz zwischen den an Russland grenzenden Kleinstaaten und den imperialistischen Mächten grosse Aufmerksamkeit zu, da dieser Gegensatz die internationale Situation des Sowjetstaates besserte.¹

Die Entente-Staaten brachten es erst am 26. Januar 1921 so weit, das bürgerliche Estland anzuerkennen. Dieses geschah durch Frankreichs Initiative, die auch von Italien unterstützt wurde; Curzon aber, der englische Aussenminister, kämpfte gegen den Vorschlag an, so lange es noch ging. Als Grund der Anerkennung ist das Misslingen der gegen Sowjetrussland gerichteten bewaffneten Intervention anzusehen, sowie die Notwendigkeit, die internationale Stellung der Grenzstaaten als Vorposten der kapitalistischen Welt zu festigen.

Die Regierung der Vereinigten Staaten von Amerika erkannte das bürgerliche Estland erst im Juli 1922 an. Auch nach der Anerkennung hielten aber einige imperialistische Kreise die Entstehung der Baltischen Staaten für eine unnatürliche Erscheinung: sie rechneten darauf, dass diese Staaten nach dem erhofften Sturz der Sowjetmacht Russland einverleibt werden würden.

Institut für Geschichtsforschung
der Akademie der Wissenschaften
der Estnischen SSR

Eingegangen
am 20. Mai 1959

¹ W. I. Lenin. Werke, Band 30, S. 136—137, 152—155, 190—195, 293—299; Band 31, S. 251 (Seitenangabe nach der 4. russischen Auflage).